

खोरेत रोग सर्भिलेन्स प्राविधिक निर्देशिका, २०८१

मुलुक भित्र तोकिएका जोन वा कम्पार्टमेन्ट वा सो वरिपरीको क्षेत्र वा अन्य स्थानमा खोरेत रोग उन्मूलन गरी खोरेत रोग मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्ने क्रममा खोरेत रोगको सर्भिलेन्स कार्य सञ्चालन गर्नको लागि सहजीकरण गर्न आवश्यक भएकोले जोनिङ्ग तथा कम्पार्टमेन्टलाइजेसन सम्बन्धी निर्देशिका, २०७८ को दफा ६ को उपदफा १ बमोजिम पशु सेवा विभागले यो प्राविधिक निर्देशिका बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यो निर्देशिकाको नाम "खोरेत रोग सर्भिलेन्स प्राविधिक निर्देशिका २०८१" रहेको छ ।

(२) यो निर्देशिका स्वीकृत भएको मितिबाट तोकिएको क्षेत्र वा अन्य स्थानमा लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा;-

(क) "कम्पार्टमेन्ट" भन्नाले खोरेत रोगको उन्मूलन तथा खोरेतमुक्त अवस्था घोषणा गर्नको लागि कम्पार्टमेन्टलाइजेसनको प्रक्रिया अपनाई निर्धारण गरिएको पशुको फार्म वा बथानलाई सम्झनु पर्छ ।

(ख) "कम्पार्टमेन्टलाइजेसन" भन्नाले अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार प्रयोजनका लागि पशुपालनका असल अभ्यास तथा जैविक सुरक्षाका विधि अवलम्बन गराई मुलुक भित्रका कुनै स्थानमा खोरेत रोगको उन्मूलन तथा खोरेतमुक्त अवस्था घोषणा गर्नको लागि पहिचान गरिएको पशुको फार्म वा बथानमा खोरेत रोगको स्वास्थ्य स्थिति निश्चित गर्ने प्रक्रिया सम्झनु पर्छ ।

(ग) "खोरेत रोगको जोखिममा रहेका पशु" भन्नाले खोरेत रोग लाग्न सक्ने खुरफटा पशुलाई सम्झनु पर्छ ।

(घ) "जोन" भन्नाले खोरेत रोगको उन्मूलन तथा खोरेतमुक्त अवस्था घोषणा गर्नको लागि जोनिङ्गको प्रक्रिया अपनाई मन्त्रालयले तोकेको चार किल्ला भित्रको क्षेत्रलाई सम्झनु पर्छ ।

(ङ) "जोनिङ्ग" भन्नाले अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार प्रयोजनका लागि मुलुकभित्र प्राकृतिक वा राजनीतिक वा कानूनी आधारमा रेखाङ्कित गरिएको कुनै भौगोलिक क्षेत्रमा खोरेत रोगको उन्मूलन तथा उक्त क्षेत्रलाई खोरेतमुक्त अवस्था घोषणा गर्नको लागि पशुमा खोरेत रोगको विशेषको स्वास्थ्य स्थिति निश्चित गर्ने प्रक्रियालाई सम्झनु पर्छ ।

(च) "रिफरेन्स प्रयोगशाला" भन्नाले खोरेत तथा सीमाविहीन पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, बुढानिलकण्ठ, काठमाण्डौलाई सम्झनु पर्छ ।

Behar

Abakar

de

de

de

डा. उमेश दाहाल
महानिर्देशक

- (छ) "संरक्षित क्षेत्र" भन्नाले खोरेत रोग मुक्त क्षेत्रबाट कम्तिमा पनि ३ किलोमिटर सीमा जोडिएको क्षेत्रहरूमा खोरेत रोग भित्रिन नदिन रोकथामका उपायहरू अवलम्बन गरिएको क्षेत्रलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ज) "सर्भिलेन्स" भन्नाले पशुहरूमा निरन्तर रूपमा खोरेत रोगको निगरानी गर्न आवधिक रूपमा नमुना सङ्कलन र प्रयोगशाला परीक्षण गरी खोरेत रोगको अवस्था बुझ्ने कार्यलाई सम्झनु पर्छ ।
- (झ) "आउटब्रेक" भन्नाले जोन वा कम्पार्टमेन्ट वा संरक्षित क्षेत्रभित्र कम्तिमा एक वटा खुरफुट्टा जनावरमा खोरेत रोगको प्रमाणित भएको अवस्थालाई सम्झनुपर्छ ।
- (ञ) "कार्यालय" भन्नाले जिल्ला स्थित प्रदेश सरकारको जिल्ला स्थित पशुपन्छी हेर्ने कार्यालयलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ट) "क्लिनिकल सर्भिलेन्स" भन्नाले खुरफुट्टा घरपालुवा पशुहरूमा खोरेत रोगको संझास्पद लक्षण देखाए नदेखाएको यकिन गर्ने कार्य बुझनुपर्दछ ।
- (ठ) "निर्देशनालय" भन्नाले प्रदेश स्थित पशुपन्छी विषय हेर्ने निर्देशनालयलाई सम्झनुपर्दछ ।
- (ड) "खोरेत रोगको पुष्टि" भन्नाले शङ्कास्पद खोरेत रोग देखिएका खुरफुट्टा जनावरहरूबाट लिइएको नमुनाको पि. सि. आर. वा एन्टिजेन एलाइजा विधिबाट परीक्षण गर्दा रोग पुष्टि भएको अवस्थालाई सम्झनु पर्छ ।
- (ढ) "खोरेत रोगको संझास्पद लक्षण" भन्नाले खुरफुट्टा जनावरहरूमा ज्वरो आउने वा लस्सादार र्याल काढ्ने वा मुख, थुतुनो, जित्रो, गिँजा, खुरको काप घाउ आउने अवस्था मध्ये कम्तिमा पनि दुई वटा लक्षणहरू वा चिन्हहरूदेखा परेको अवस्थालाई सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद—२

पशुको पहिचान तथा अनुरेखनीयता (ट्रेसिबिलिटी) सम्बन्धी व्यवस्था

२. पशुको पहिचान तथा अनुरेखनीयता (ट्रेसिबिलिटी) सम्बन्धी व्यवस्था : (१) स्थानीय तहले प्रदेश र संघको समन्वयमा आफ्नो भौगोलिक सीमाभित्र खोरेत रोग मुक्त गर्न तोकिएको जोन वा कम्पार्टमेन्ट वा खोरेत रोग मुक्त जोन वा कम्पार्टमेन्टमा रहेका गाई, भैसी, भेडा, बाखा, वंगुरहरूको पहिचान गर्न अनुसूची १ बमोजिमको विधि अवलम्बन गरी अनुसूची २ बमोजिमको ढाँचामा अभिलेखिकरण गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको अभिलेख विभागले तोकेको अनलाइन पोर्टलमा समेत प्रविष्ट गर्नु पर्नेछ ।

३. पशुको ओसारपसार तथा ट्रयाकिङ सम्बन्धी व्यवस्था : (१) घोषित जोन वा कम्पार्टमेन्ट वा खोरेत रोग मुक्त जोन वा कम्पार्टमेन्टमा कुनै खुरफुट्टा पशु बाहिरबाट ल्याउनु परेमा सो पशुको स्वास्थ्य प्रमाणपत्र,

Behar

ofabof

२

उमेश दाहाल
निर्देशक

खोरेत रोग विरुद्ध खोप लगाइएको खोप कार्ड वा विभागले तोकिएको अन्य प्रमाणिक दस्तावेज अनिवार्य प्रस्तुत गर्नु पर्नेछ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको क्षेत्रमा पशुहरु ढुवानी गर्दा तोकिएको आन्तरिक क्वारेन्टाइन चेक पोष्ट वा अन्य समरूप निकायको बाटो भएर मात्र ल्याउनु पर्नेछ।
- (३) जोन वा कम्पार्टमेन्ट वा खोरेत रोग मुक्त जोन वा कम्पार्टमेन्ट भित्र पशुको ओसार पसार गर्नु परेमा पशुको पहिचान सम्बन्धी अभिलेख र उपदफा (१) बमोजिमका प्रमाणपत्र अनिवार्य रूपमा प्रस्तुत गर्नु पर्नेछ।

परिच्छेद-३

खोरेत रोग सर्भिलेन्स सम्बन्धी व्यवस्था

४. खोरेत रोग आउटब्रेक नभएको अवस्थामा जोन वा कम्पार्टमेन्ट वा वरिपरीको क्षेत्रमा सर्भिलेन्स : (१) खोरेत रोग आउटब्रेक नभएको अवस्थामा खोरेत रोगको क्यारियर अवस्था पहिचान गर्न सर्भिलेन्स कार्यका लागि खोरेत रोग मुक्त जोन वा कम्पार्टमेन्टमा रहेका कम्तिमा १५ प्रतिशत खुरफट्टा घरपालुवा पशुबाट ६-६ महिनाको फरकमा अनुसूची ३ बमोजिम नमुना संकलन गरी परीक्षणको लागि सम्बन्धित पशुपन्छी रोग अन्वेषण प्रयोगशाला वा रेफरेन्स प्रयोगशालामा पठाउनु पर्नेछ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको नमुना संकलन गर्दा खोरेत रोग मुक्त जोन वा कम्पार्टमेन्ट वा खोरेत रोग मुक्त जोन वा कम्पार्टमेन्ट बनाउन खोजिएको क्षेत्र र सम्भव भएसम्म पशु पालन बढी भएको राजमार्गको छेउछाउ, पशुहरु अत्याधिक हिडाउने कोरीडोर, राष्ट्रिय निकुन्जहरु, वन्यजन्तु आरक्ष र संरक्षण क्षेत्रको बफरजोन, पशुहरुको ओसार पोसार बढी हुन सक्ने अन्तराष्ट्रिय सीमाक्षेत्र, पशु हाटवजार, पशु संकलन तथा बिक्रि केन्द्रहरुलाई समेत समेट्नु पर्दछ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम गरिएको परीक्षण सम्बन्धी प्रतिवेदन स्थानिय तह, कार्यालय, निर्देशनालय र विभागलाई पठाउनु पर्नेछ।
- (४) स्थानीय तहले जोन वा कम्पार्टमेन्ट भित्र वा संरक्षित क्षेत्रमा रहेका पशुमा प्रत्येक महिना खोरेत रोगको क्लिनिकल सर्भिलेन्स गरी महिनाको अन्तिम हप्ताको बुधवार अनुसूची ४ बमोजिमको ढाँचामा कार्यालय, निर्देशनालय, नजिकको पशुपन्छी रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, रिफरेन्स प्रयोगशाला र विभागमा प्रतिवेदन पठाउनु पर्नेछ।
- (५) उपदफा (४) बमोजिम सर्भिलेन्स गर्दा कुल खुरफट्टा पशु पाल्ने कृषक घरधुरीको कम्तिमा ५० प्रतिशत घरधुरी समेट्नु पर्नेछ।
- (६) उपदफा (१) र (३) बमोजिम सर्भिलेन्स गर्ने क्रममा जोन वा कम्पार्टमेन्ट वा संरक्षित क्षेत्रमा खोरेत रोगको शंका लागेमा वा रोग फैलिएको सूचना प्राप्त भएमा अनुसूची ५ बमोजिमको नमूनाहरु स्थानिय तहले संकलन गरी सम्बन्धित पशुपन्छी रोग अन्वेषण प्रयोगशाला वा रिफरेन्स प्रयोगशालामा परीक्षणको लागि पठाउनु पर्नेछ।

Behar
Kasabgy
3
डा. उमेश दाहाल
महानिदेशक

(७) उपदफा (६) बमोजिम गरिएको परीक्षणको नतिजाको प्रतिवेदन सम्बन्धित प्रयोगशालाले स्थानीय तह, कार्यालय, निर्देशनालय र विभागमा प्रेषित गर्नु पर्नेछ।

५. खोरेत रोग आउटब्रेक भएको अवस्थामा जोन वा कम्पार्टमेन्ट वा वरिपरीको क्षेत्रमा अन्वेषण: (१) खोरेत रोग मुक्त जोन वा कम्पार्टमेन्ट वा खोरेत रोग मुक्त जोन वा कम्पार्टमेन्ट घोषणा गर्न चाहेको क्षेत्र वा संरक्षित क्षेत्रमा खोरेतको आउटब्रेक पुष्टि भएमा सम्बन्धित स्थानीय तहले कार्यालय, सम्बन्धित पशुपन्छी रोग अन्वेषण प्रयोगशाला र विभागको पशुपन्छी रोग अन्वेषण तथा नियन्त्रण महाशाखाको समन्वयमा रोगको इपिडेमियोलोजिकल अन्वेषण गर्नुपर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अन्वेषण गरे पश्चात तयार गरिएको अन्वेषण प्रतिवेदन सम्बन्धित स्थानिय तहले कार्यालय, निर्देशनालय र विभागमा पठाउनु पर्नेछ।

६. खोरेत रोग आउटब्रेक भए पश्चातको सर्भिलेन्स व्यवस्था: (१) खोरेत रोग आउटब्रेक भएको क्षेत्रमा खोरेत रोग नियन्त्रण भए नभएको यकिन गर्न रोग देखा परेको ४ हप्ता पछि अनुसुची ६ बमोजिमको नमुनाहरू स्थानिय तहले संकलन गरी सम्बन्धित पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला वा रिफरेन्स प्रयोगशालामा परीक्षणको लागि पठाउनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गरिएको परीक्षणको नतिजाको प्रतिवेदन सम्बन्धित प्रयोगशालाले स्थानीय तह, कार्यालय, निर्देशनालय र विभागमा प्रेषित गर्नु पर्नेछ।

(३) खोरेत रोग नियन्त्रण भए पश्चात कम्तिमा वर्षको दुई पटक सर्भिलेन्स कार्य गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (३) अनुसारको सर्भिलेन्सको लागि स्थानिय तहले अनुसुची ७ बमोजिमको नमुना संकलन गरी सम्बन्धित पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला र रिफरेन्स प्रयोगशालामा पठाउनु पर्नेछ।

(५) उपदफा (१) र (३) बमोजिम सर्भिलेन्स गर्दा स्थानीय तहले सङ्घ र प्रदेश सरकारको सम्बन्धित निकायसँग समन्वयमा गर्नुपर्नेछ। संघ प्रदेश र स्थानिय तहको जिम्मेवारी जोनिङ तथा कम्पार्टमेन्टलाइजेसन निर्देशिका २०७८ को अनुसुची ३ बमोजिम हुनेछ।

(६) जोन वा कम्पार्टमेन्ट वरिपरी तोकिएको मध्यवर्ती क्षेत्रमा राष्ट्रिय निकुञ्ज वा वन्यजन्तु आरक्ष क्षेत्र पर्न गएमा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागसँगको समन्वयमा व्यवस्थापन सम्बन्धी आवश्यक कृयाकलापहरू सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

७. खोरेत रोगको प्रयोगशाला परीक्षण : (१) पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला वा रिफरेन्स प्रयोगशाला वा विभागले तोकेका प्रयोगशालाहरूले रेपिड टेस्ट, एलाइजा र पि.सि.आर. विधि अवलम्बन गरी खोरेत रोगको नमुनाहरू परीक्षण गर्न सक्नेछन्।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको विधि अवलम्बन गर्दा प्रयोगशालामा उपलब्ध स्रोत साधनको आधारमा विधि छनौट गर्न सकिनेछ।

Behar

Mabala

8

डा. उमेश दाहाल
महानिर्देशक

(३) उपदफा (१) र (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएका छन्, त्यसै रोगको रिफरेन्स प्रयोगशालाले एजाइजा र पि.सि.आर. विधि अवलम्बन गरी रोगको पुष्टि गर्नुपर्नेछ।

परिच्छेद—५

विविध

८. अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था: यस निर्देशिका बमोजिम गरिने क्रियाकलापहरूको अनुगमन निर्देशनालय, प्रदेशस्थित पशुपन्छी विषय हेर्ने मन्त्रालय, विभाग र कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयले गर्न सक्नेछन्।

९. निर्देशिकाको पालना: (१) यो निर्देशिकाको पालना सङ्घ, प्रदेश सरकार मातहतका निकाय र स्थानीय तहबाट गर्नु पर्नेछ।

Behar...

Dabang

...

डा. उमेश दाहाल
महानिर्देशक

अनुसूची-१
(दफा २ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)
पशुको पहिचान सम्बन्धी व्यवस्था

पशु पहिचान (Animal identification):

क्र.सं.	पशुको किसिम	पशु पहिचान विधि*	कैफियत
१	गाई/भैसी	ट्यागिङ्ग	
२	भेडा/बाख्रा	ट्यागिङ्ग	
३	बंगुर	ट्यागिङ्ग	

* पशु सेवा विभागले तोकेको अन्य पशु पहिचान विधि समेत प्रयोग गर्न सकिनेछ।

Bchar

Harang

Harang

Harang

डा. उमेश दाहाल
सहनिर्देशक

अनुसूची-२

(दफा २ को उपदफा (१) संग सम्बन्धित)

पशु पहिचानको अभिलेख फारम

मिति :

जिल्ला:	स्थानीय तहको नाम :	मिति :							
सि.नं.	पशुधनीको नाम	वडा नं.	पशुको किसिम	जात	उमेर (वर्ष/ महिना)	खोरत गरेको प्रयोग (छ/छैन)	उत्पादन क्षमता (दुध/मासु)	प्रयोग भएको ट्यागाको नं.	कृषकको सही

ट्यागिङ गर्नेको सही :
नाम :
ठेगाना:
मिति:

प्रमाणित गर्ने वडा अध्यक्षको सही :
नाम :
ठेगाना:
मिति:
छाप:

डा. उमेश दाहाल
वडा अध्यक्ष

(Signature)

(Signature)

(Signature)

(Signature)

अनुसूची-३

(दफा ४ उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

खोरेत रोग आउटब्रेक नभएको अवस्थामा गरिने सर्भिलेन्सको लागि नमुना संकलन

क्र.सं.	नमुनाको प्रकार	मान्ना	संरक्षण तरिका	प्रेषण विधि	कैफियत
१	सिरम	२ मि.लि.		२-८ डि.से.मा राखि तुरुन्त पठाउने	खोप नलगाएका, रोगको लक्षण नदेखाएका र सम्भव भएसम्म ६ देखि १२ महिना उमेर समूहका खुर फट्टा घरपालुवा पशुहरूबाट नमुना लिने। नमुनालाई तुरुन्त पठाउन नसकेमा -२० देखी -८० डि.से.मा संरक्षण गर्ने।
२	ओरोफेरिन्जियल	२ मि.लि.	५% बफर ग्लिसरिन	२-८ डि.से.मा राखि तुरुन्त पठाउने	
३	वातावरणको स्वाब नमुना				
क)	गोठ, दाना पानीको भाडा, भुइमा खसेको र्याल र वरीपरीको वातावरणको नमुना	पुल स्पाम्पल (५ वटा स्वाब नमुना एउटै भायलमा राख्ने)	५% बफर ग्लिसरिन	२-८ डि.से.मा राखि तुरुन्त पठाउने	नमुनालाई तुरुन्त पठाउन नसकेमा -२० देखी -८० डि.से.मा संरक्षण गर्ने।
ख)	पशु ढुवानी गर्ने सवारी साधन, पशु हाटबजार वा पशु संकलन तथा बिक्रि केन्द्र वा चरन	पुल स्पाम्पल (५ वटा स्वाब नमुना एउटै भायलमा राख्ने)	५% बफर ग्लिसरिन	२-८ डि.से.मा राखि तुरुन्त पठाउने	

Behar

Dabari

5

5

डा. उमेश दाहाल
महानिर्देशक

अनुसूची-४

(दफा ४ को उपदफा (४) संग सम्बन्धित)

खोरेत रोगको क्लिनिकल सर्भिलेन्स फारम

मिति:

स्थानीय तह:

जिल्ला:

क्र.स.	मिति	जि पि एस डाटा	कृषकको नाम, थर	वडा नं.	मोवाइल नं.	पशुको प्रकार	जम्मा पशु संख्या	विरामी पशु संख्या	मरेको पशु संख्या	प्रमुख लक्षणहरु	नमुनाको प्रकार	नमुनाको कोड*	कैफियत

*पालिकाको कोड-वडानं-पशुको प्रकार-नमुनाको प्रकार-नमुना संख्या/ नमुना संकलन गरेको मिति

उदाहरणका लागि: इलाम न.पाको कोड 11003, वडा नं 4,

पशुको प्रकार: गाई=C, भैंसी=B, भेडा=S, बाख्रा=G, बंगुर=P

नमुनाको प्रकार: Serum sample=SS, Oropharyngeal=OP, Vesicular Fluid=VF, Tissue sample=TS, Environmental ample=ES

नमुना संकलन गरेको मिति: 2081.06.05

नमुनाको कोड=11003-4-C-TS-1/2081.06.05

Behari

Gopal

MS

[Signature]

डा. उमेश दाहाल
सहायक प्राध्यापक

अनुसूची-५

(दफा ४ उपदफा (६) सँग सम्बन्धित)

खोरेत रोग आउटब्रेक भएको अवस्थामा सर्भिलेन्स र नमुना संकलन

क्र.सं.	नमुनाको प्रकार	मात्रा	संरक्षण तरिका	प्रेषण विधि	कैफियत
१	भेसिकल फ्लुइड	अधिकतम	५% बफर ग्लिसरिन	२-८ डि.से.मा राखि तुरुन्त पठाउने	रोगको लक्षण देखिएको पहिलो दिन वा भेसिकल नफुट्टैको अवस्थामा
२	टिस्यु (मुख वरिपरी, जिन्नो, गिँजा, डेन्टल प्याड, खुरको विचको कापमा भएको ताजा घाउको छाला)	१-२ ग्राम	५% बफर ग्लिसरिन	२-८ डि.से.मा राखि तुरुन्त पठाउने	कैची वा फोरसेप्सको प्रयोग गरी नमुना लिने
३	ओरोफेरिन्जियल	२ मि.लि.	५% बफर ग्लिसरिन	२-८ डि.से.मा राखि तुरुन्त पठाउने	प्रोब्याङ्ग कपको सहायताले संकलन गर्ने।

Behar...

Babaraj

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
डा. उमेश दाहाल
महानिदेशक

अनुसूची-६

(दफा ६ उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

खोरेत रोग आउटब्रेक भए पश्चातको सर्भिलेन्स र नमुना संकलन

क्र.सं.	नमुनाको प्रकार	मात्रा	संरक्षण तरिका	प्रेषण विधि	कैफियत
१	ओरोफेरिन्जियल	२ मि.लि.	५% बफर ग्लिसरिन	२-८ डि.से.मा राखि तुरुन्त पठाउने	प्रोब्याङ्ग कपको सहायताले संकलन गर्ने।

Behar

Salara

Roik

Dr. Umesh Dahal
डा. उमेश दाहाल
महानिदेशक

अनुसूची-७

(दफा ६ उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)

खोरेत रोग आउटब्रेक भए पश्चातको सर्भिलेन्सको लागि नमुना संकलन

क्र.सं.	नमुनाको प्रकार	मान्ना	संरक्षण तरिका	प्रेषण विधि	कैफियत
१	सिरम	५ मि.लि.		२-८ डि.से.मा राखि तुरुन्त पठाउने	
२	ओरोफेरिन्जियल	२ मि.लि.	५% बफर ग्लिसरिन	२-८ डि.से.मा राखि तुरुन्त पठाउने	

Behar...

Laboga

...

...
डा. उमेश दाहाल
महानिदेशक